

УДК 378

Ірина Чистякова

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0001-8645-510X

Аліна Сбруєва

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-1910-0138

Петро Рибалко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-6460-4255
DOI 10.24139/2312-5993/2023.03/518-530

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ У КРАЇНАХ ЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

У статті визначено організаційно-педагогічні засади вищої військової освіти у країнах Чорноморського регіону (Болгарія, Румунія, Україна). Доведено, що системи вищої військової освіти в трьох країнах мають багато спільного, а саме: система вищої військової освіти є складовою загальнонаціональної системи вищої освіти; отримання вищої військової освіти можливе як у спеціалізованих закладах, так і у структурних підрозділах закладів вищої освіти; освітні програми відповідають державним стандартам, стандартам НАТО; система вищої військової освіти має два освітньо-кваліфікаційних рівня – бакалавр і магістр.

Ключові слова: організаційно-педагогічні засади, вища військова освіта, Чорноморський регіон, Болгарія, Румунія, Україна, НАТО.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігаємо вплив глобалізації на всі сфери людського життя, у тому числі й на військову. Водночас, можемо вказати на значні зміни, які відбуваються у світі в умовах воєнно-політичної обстановки, що склалася у 20-х роках XXI століття. У зв'язку з військовою агресією РФ в Україні з'явилися нові загрози для міжнародної безпеки та стабільності, що, у свою чергу, вимагає підвищення оборонної здатності країни та модернізації й удосконалення підготовки й формування високопрофесійних представників Збройних Сил. А відтак, важливим стає реформування вищої військової освіти.

До того ж, до Конституції України в лютому 2019 року внесено зміни щодо дотримання стратегічного курсу країни на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору (НАТО) (Про внесення змін до Конституції України..., 2019). У 2021 році набрав чинності Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної

безпеки України» від 25 березня 2021 р. № 121/2021, яким було затверджено Стратегію воєнної безпеки України (Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»).

Отже, виникла нагальна необхідність удосконалення системи військової освіти, запровадження нових і оновлення існуючих освітньо-професійних програм підготовки військових фахівців.

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне звернутися до досвіду провадження вищої військової освіти країн Чорноморського регіону, зокрема Болгарії та Румунії.

Аналіз актуальних досліджень. Зауважимо, що останнім часом науковці все частіше звертаються до проблеми вдосконалення системи вищої військової освіти. Так, до уваги вчених потрапили такі аспекти вивчення вищої військової освіти, як:

- трансформація системи військової освіти України у контексті досягнення стандартів НАТО (С. Полторак (Полторак, 2018), А. Вітченко, В. Осьодло (Вітченко, Осьодло, 2019), Ю. Дем'янюк (Дем'янюк, 2022), М. Науменко (Науменко, 2009));

- організація військової освіти згідно з національними вимогами та стандартами НАТО (Д. Вітер, О. Мітягін (Вітер, Мітягін, 2020), А. Сиротенко, В. Артамощенко (Сиротенко, Артамощенко, 2021));

- управління системою військової освіти (О. Сальнікова, В. Артамощенко (Сальнікова, Артамощенко, 2021));

- професійна підготовка військових фахівців (Г. Луценко, І. Попроцький, В. Романюк, Н. Терентьева (Луценко, Попроцький, Романюк, Терентьева, 2022));

- світові та національні тенденції розвитку вищої військової освіти (В. Телелим, Ю. Приходько (Телелим, Приходько, 2013), М. Нещадим (Нещадим, 2003)).

Мета статті – визначити організаційно-педагогічні засади вищої військової освіти у країнах Чорноморського регіону (Болгарія, Румунія, Україна).

Методи дослідження. Для розв'язання поставленої мети використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: загальнонаукові – аналіз, синтез, абстрагування, порівняння й узагальнення, що дали змогу сформулювати вихідні положення й узагальнені висновки роботи; конкретно-наукові – метод термінологічного аналізу забезпечив розкриття сутності досліджуваних

явищ за допомогою виявлення й уточнення значень і смислів основоположних понять; емпіричні методи – аналіз документів військових закладів вищої освіти країн Чорноморського регіону.

Виклад основного матеріалу. Для з'ясування організаційно-педагогічних засад вищої військової освіти у країнах Чорноморського регіону насамперед зазначимо, що стратегічне середовище безпеки є складним і динамічним. Відтак, на його формування впливають такі фактори та обставини, як: глобалізація; кризові явища у сфері фінансів та економіки; поширення зброї масового ураження та засоби їх постачання; кліматичні, медичні, демографічні, екологічні та енергетичні проблеми; етносоціальні та асиметричні ризики та загрози; загрози інформаційній безпеці; країни зі слабкими системами держави; внутрішні та регіональні конфлікти; європейська та євроатлантична інтеграція; зусилля міжнародної демократичної спільноти для підтримки миру та стабільності.

Отже, перелічені процеси й фактори формують основні риси середовища безпеки та дають змогу визначити основні тенденції його розвитку протягом першої половини XXI століття. Зупинимось на більш важливих характеристиках означеного середовища.

По-перше, однією з його важливих характеристик, яка була невідома до кінця XX століття, є активне поширення глобалізації.

По-друге, без сумніву, внаслідок глобалізації постійно виникають етносоціальні, асиметричні та інші транснаціональні ризики та загрози.

По-третє, можна вказати на появу транснаціональної організованої злочинності та нелегальної торгівлі наркотиками, зброєю. Це загрожує не тільки стабільності країн, але й світовому економічному порядку, а вони ускладнюють порядок стратегічної безпеки. У глобальному масштабі характерною рисою середовища безпеки є те, що радикальні ісламські організації використовують Інтернет-простір не лише для залучення послідовників і вербування нових членів, а також для ведення інформаційної війни.

По-четверте, спостерігається фінансово-економічна криза, а також негативні тенденції крихкої економічної стабільності.

По-п'яте, зміни клімату, природні аномалії та катаклізми, що відбуваються, а також загалом наявність небезпечних хвороб додатково ускладнюють існуючі проблеми – бідність, соціальні напруга та екологічна ситуація – і загрожують врядуванню та стабільності країн.

По-шосте, все більш серйозним викликом для всіх економічно розвинених країн стають проблеми, пов'язані з виникаючим і зростаючим дефіцитом енергії та природних ресурсів.

По-сьоме, різко зросли ризики для інформаційної безпеки та загрози кібератак на стратегічні цивільні та військові комунікаційно-інформаційні системи та повноваження, які беруть участь у місіях та операціях за межами території країни.

Таким чином, нагальною стає необхідність реформування системи вищої військової освіти. Зокрема, доцільним, на нашу думку, є звернення до досвіду країн Чорноморського регіону, а саме Болгарії та Румунії. На сучасному етапі розвитку суспільства система вищої військової освіти виконує дві основні функції: оборонну та освітню. Оборона прив'язана до підготовки кадрів для збройних сил, а освіта спрямована на підготовку їх до здобуття вищої освіти відповідно до національних та європейських вимог. В останні роки, однак, спостерігалася зростаюча потреба в новому підході до вирішення криз, що призводить до необхідності тіснішої співпраці між військовими частинами та цивільними організаціями. Ця ідея відображена в Стратегічній концепції НАТО, яка стверджує, що основними завданнями НАТО є:

- колективна оборона – держави-члени допомагають одна одній у випадку агресії проти однієї з них, відповідно до ст. 5 Вашингтонського договору;

- антикризове управління – використання політичного та військового потенціалу для вирішення кризових ситуацій у всьому світі й на кожній стадії – перед появою, під час кризи та під час стабілізації та відновлення;

- взаємна безпека – зміцнення партнерства з іншими країнами та міжнародними організаціями.

Ці три завдання НАТО відображені в місіях Збройних Сил Болгарії.

Перша місія – «оборона» і охоплює завдання, пов'язані з національним суверенітетом і незалежністю, захист територіальної цілісності країни та держав-членів НАТО на умовах ст. 5 з Вашингтонського договору.

Друга місія – «підтримка міжнародного миру та безпеки» – включає реалізацію міжнародних та коаліційних зобов'язань щодо операцій НАТО та Європейського Союзу у відповідь на кризи, запобігання конфліктам, боротьбу з тероризмом, місії ООН, ОБСЄ тощо.

Третя місія збройних сил – «сприяння національній безпеці в мирний час». Це включає підтримання можливостей раннього попередження про потенційні ризики та загрози, діяльність з контролю повітряного та морського простору, охорона стратегічних об'єктів, захист і допомога населенню під час стихійних лих, аварій та екологічних катастроф тощо.

Як видно з означених концептуальних документів, перспективи використання збройних сил значно перевершують традиційний погляд на них. Чисті військові завдання тепер є лише частиною всього спектру. Є завдання, які потребують співпраці з організаціями громадянського суспільства, і це щось нове, що вимагає впровадження нових підходів до досягнення бажаних цілей. Ідея такого нового підходу в НАТО впливає з необхідності знайти найкращі засоби для вирішення численних і різноманітних викликів безпеки в нових умовах.

Відповідно до Стратегії національної оборони та Доктрини Збройних Сил Болгарії, один із ключових пріоритетів у розвитку закладів сучасної оборони – навчання та підготовка людей за сучасними стандартами, адже кадровий потенціал є найважливішим елементом оборони та основний капітал збройних сил (*Natsionalna otbranitelna strategia*, 2016). Військова підготовка є цілеспрямованим процесом відбору, навчання, виховання, розвитку, оцінювання, самооцінки й самонавчання для формування лідерів, здатних упроваджувати сучасне, ефективне й результативне оперативнотактичне та стратегічне управління.

Система підготовки кадрів для Збройних Сил реалізується як індивідуальна військова підготовка особового складу, колективна підготовка військовослужбовців постійного призначення, формування та спільна підготовка в межах створених національних або багатонаціональних військових формувань (*Natsionalna otbranitelna strategia*, 2016). Військово-освітня система забезпечує індивідуальне навчання військовослужбовців у системі підготовки Збройних Сил, визначеної в Доктрині ЗС Болгарії. Тому детально розглядається індивідуальне навчання (Vanabakova, Georgiev, 2018; Terziev, Vanabakova, Georgiev, 2017a; Terziev, Vanabakova, Georgiev, 2017b; Terziev, 2018).

Індивідуальна підготовка включає навчання в національних та іноземних військових академіях, вищих військових училищах та професійних коледжах, що забезпечують початкову підготовку та подальшу професійну кваліфікацію військовослужбовців і військових

керівників. Індивідуальне навчання забезпечує отримання основних знань і навичок військовослужбовців, що є одним із головних критеріїв у їхній кар'єрі розвитку, а також базою для створення штабів і об'єднань готовності до дій (Doktrinata za upravlenie na choveshkite resursi vav VS, 2013). Військово-освітня система забезпечує необхідну освіту та кваліфікацію для успішної реалізації у військовій професії, а також в інших сферах суспільного життя після звільнення військовослужбовців зі служби за контрактом у Збройних Силах.

Завданням військово-освітньої системи є проведення підготовки військовослужбовців та цивільних осіб, спрямованих на здобуття освіти, кваліфікації та компетентностей, а також на формування ціннісної орієнтації, фізичних та психічних якостей, що відповідають потребам Збройних Сил щодо нарощування необхідної обороноздатності (Doktrinata za upravlenie na choveshkite resursi vav VS, 2013).

У результаті аналізу наукової літератури щодо особливостей організації вищої військової освіти в Болгарії ми дійшли висновку, що основними принципами побудови та функціонування військово-освітньої системи є: відповідність чинному законодавству; поєднання єдиного управління з академічною автономією та самоврядуванням; інноваційність та відповідність сучасній практиці; відповідність освіті; єдність навчання й виховання; системність і спадкоємність між освітніми ступенями та кваліфікацією рівнів, модулів та етапів підготовки; відповідність національним доктринам і стандартам союзників; ефективність та економічна ефективність; відкритість, мобільність і конкурентоспроможність; ринкова орієнтація.

Відповідно, основними елементами військово-виховної системи є: персонал, організація навчання та технологія навчання.

Ці елементи функціонально пов'язані з реалізацією навчання – навчальна, адміністративно-управлінська, соціально-побутова, а також фінансова діяльність, необхідна для Збройних Сил (Strategia za razvitie na sistemata za obrazovanie ikvalifikatsia na kadrovite voennosluzheshti ot vaorazhenite sili na Republika Bulgaria, 2006).

Скорочення армії та перетворення її на повністю професійну структуру призвело до скорочення кількості закладів вищої військової освіти та змін у пропонованій підготовці. В даний час можна отримати військове навчання традиційного типу в трьох болгарських вищих школах, а також навчання в галузі військової справи.

Навчання проходить за ступенями бакалавра, магістра та доктора. Очевидно, вибір досить вузький, якщо виключити Новий болгарський університет, який пропонує ступінь магістра в теоретичній частині військової освіти, навіть у її цивільному вимірі, і Військова академія, функцією якої є навчання та кваліфікації старших офіцерів і, загалом, випускників університетів, існує лише два заклади вищої освіти, які пропонують післясередню військову освіту.

Вищі військові школи у Варні та Велико Тирново пропонують програми для кандидатів в офіцери, а також програми, спрямовані на студентів, які розвиватимуться в цивільному секторі. Кандидати на курс (курсанти) складають тести з фізичної підготовки, психічної підготовленості та загального здоров'я. до того ж, існують вікові обмеження та вимоги щодо мінімального зросту та ваги.

Новий болгарський університет готує магістрів за такими програмами: Дипломатія у сфері безпеки та оборони, Організація антитерористичної діяльності в громадському і приватному секторах; Національна та міжнародна безпека.

Вища освіта за спеціальністю з регульованих професій «офіцер оперативного рівня управління» та «офіцер зі стратегічного управління обороною та збройними силами» набувається шляхом військової підготовки в Академії болгарських офіцерів, які мають вищу освіту за ступенем бакалавра або «магістра» за професійним напрямом «Військова справа». Офіцери, які виконали свої обов'язки за навчальним планом для регульованих професій «Офіцер оперативного рівня» та «Офіцер стратегічної оборони та збройних сил», отримують дипломи про повну вищу освіту за ступенем магістра.

Інша країна, яка є у складі Чорноморського регіону, – Румунія. На території Румунії вищу військову освіту можна отримати у таких закладах, як: Національний університет оборони «Carol I», Військово-технічна академія, Академія сухопутних військ «Ніколає Белческу», Військово-морська академія «Мірча чел Батран», Академія ВПС «Анрі Коанда» та Військово-медичний інститут, які є частиною національної системи освіти. Дослідження, хоча воно може бути розширене, зосереджено на трьох категоріях академій армійських сил Румунії, місія та цілі яких є схожими: підготовка офіцерів з військової науки та інформації для сухопутних військ, військово-морського флоту та повітряних сил та інших внутрішніх і зовнішніх користувачів; проєктування, організація та проведення освітнього процесу у зв'язку з

потребами та пріоритетами підготовки оперативних структур системи національної оборони («Henri Coanda» Air Force Academy, 2008). Військова освіта, за визначенням Департаменту управління людськими ресурсами, – це державна освіта, яка інтегрована в національну освіту, має власну ідентичність та індивідуальність, сумісну з освітніми системами армій держав-членів НАТО.

Підготовка офіцерів у закладах вищої військової освіти Румунії здійснюється шляхом поєднання двох компонентів: академічної підготовки та військової підготовки. Академічна підготовка здійснюється за визнаною спеціальністю з повною відповідністю до національних та міжнародних стандартів. Військова підготовка проводиться суворо відповідно до військових стандартів і не повинна бути частиною оцінювання. Схема ліценсіат-магістр-доктор має бути динамічною. Наразі жодна з трьох категорій військових академій не проводить докторську програму, а впровадження другого циклу Болонського процесу є лише початковим етапом оцінювання та/або авторизації. Створення та просування якісної системи військової освіти із залученням студентів та двома іншими ключовими рушійними силами для забезпечення успіху освіти: керівництво «в дії» для досягнення бачення, цілей і цілей осіб, які ухвалюють рішення, і викладацького складу (цивільного та військового) (компетентні, досвідчені та мотивовані інструктори) (Ioan, 2009).

У контексті даної наукової розвідки вважаємо за необхідне звернутися до характеристики вищої військової освіти України, яка теж є частиною Чорноморського регіону.

Система вищої військової освіти України є компонентом загальнодержавної системи освіти. Сьогодні, в умовах агресії рф становлення військової освіти стало пріоритетним державним завданням.

В Україні головними чинниками військової освіти виступають:

- міжнародні та внутрішні воєнно-політичні обставини;
- освітні зміни у національній законодавчій базі;
- необхідність реформування ЗС України;
- інформатизація освіти й науки;
- необхідність імплементації інноваційних досліджень та технологій освіти;
- формування нових поглядів щодо стандартів вищої військової освіти на основі компетентнісного підходу;

- потреба в матеріально-технічному забезпеченні військової освіти й науки;

- зростання значення професійної підготовки науково-педагогічних працівників.

Наголосимо, що сьогодні в Україні військова освіта реалізується через єдину нормативно-правову базу та є багаторівневою системою безперервного навчання: від початкової військової підготовки молоді до навчання офіцерів оперативно-стратегічного рівня.

Констатуємо, що освітній процес у закладах вищої військової освіти уможлиблює набуття курсантами загальних і фахових компетентностей у гуманітарній, соціальній, науково-природничій, технічній та військовій сферах, необхідних для професійної діяльності та інтелектуального, морального, духовного, естетичного й фізичного розвитку.

Підготовка військових фахівців в Україні має таку структуру:

- 1) початкова військова підготовка молоді;
- 2) професійна військова підготовка;
- 3) вища освіта військових фахівців;
- 4) підвищення кваліфікації та перепідготовка офіцерських кадрів.

В Україні сьогодні вищу військову освіту можна отримати в закладах вищої військової освіти та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку громадян для проходження військової служби за контрактом на посадах осіб офіцерського та сержантського складу; заклади вищої військової освіти та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку за програмами підготовки офіцерів запасу; військових і військово-морських ліцей та ліцей із посиленою військово-фізичною підготовкою (Тичина, 2021).

Потрібно наголосити, що освітньо-професійні програми відповідають вимогам державних стандартів освіти та передбачають державну атестацію випускників і видачу їм диплома державного зразка за освітньо-кваліфікаційними рівнями: початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти, перший (бакалаврський) рівень, другий (магістерський) рівень.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Таким чином, можемо з упевненістю стверджувати, що системи вищої військової освіти в трьох країнах мають багато спільного, а саме:

- система вищої військової освіти є складовою загальнонаціональної системи вищої освіти;
- отримання вищої військової освіти можливе як у спеціалізованих закладах, так і у структурних підрозділах закладів вищої освіти;
- освітні програми відповідають державним стандартам, стандартам НАТО;
- система вищої військової освіти має два освітньо-кваліфікаційних рівня – бакалавр і магістр.

На подальше вивчення заслуговують питання визначення нормативних, змістових та процесуальних засад вищої військової освіти у країнах Чорноморського регіону.

ЛІТЕРАТУРА

- Вітер, Д., Мітягін, О. (2020). Професіоналізація військової освіти в Україні: головні напрямки, зміст та перспективи. *Військова освіта*, 1 (41), 81–90 (Viter, D., Miragin, O. (2020). Professionalization of military education in Ukraine: main directions, content and prospects. *Military education*, 1 (41), 81-90.).
- Вітченко, А. О., Осьодло, В. І. (2019). Розвиток системи вищої військової освіти України в контексті сучасних трансформаційних змін. *Наука і оборона*, 2, 44–50 (Vitchenko, A. A., Osodlo, V. I. (2019). Development of the system of higher military education of Ukraine in the context of modern transformation changes. *Science and Defense*, 2, 44–50.).
- Воєнна доктрина України (2015). Указ президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України».* Харків (*Military Doctrine of Ukraine (2015). Decree of the President of Ukraine “On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 2, 2015” On the new version of the Military Doctrine of Ukraine ”.* Kharkiv).
- Луценко, Григорій, Попроцький, Ігор, Романюк, Вікторія, Терентьєва, Наталія (2022). Професійна мовна підготовка військових фахівців як основа партнерства заради миру. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 6 (120), 352-360 (Lutsenko, Gregory, Prottsky, Igor, Romanuyuk, Victoria, Terentyev, Natalia (2022). Professional language training of military specialists as a basis for partnership for peace. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 6 (120), 352-360.).
- Науменко, М. І. (2009). Військова освіта України: стан, проблеми, перспективи інноваційного розвитку. *Наука і оборона*, 2 (Naumenko, M. I. (2009). Military education of Ukraine: status, problems, prospects of innovative development. *Science and Defense*, 2).
- Науменко, М. І. (2009). Концептуальні засади і напрями сучасного етапу розвитку військової освіти і науки. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. *Військово-спеціальні науки*, 23, 4–10 (Naumenko, M. I. (2009). Conceptual foundations and directions of the current stage of development of military education and science. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. *Military-special sciences*, 23, 4–10).

- Нещадим, М. І. (2003). *Військова освіта в Україні: історія, теорія, методологія, практика*. К.: ВПЦ «Київ. Ун-т» (Neschadim, M. I. (2003). *Military education in Ukraine: history, theory, methodology, practice*. K.: Kyiv. Univ.).
- Нещадим, М. І. (2003). *Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: монографія*. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет» (Neschadim, MI (2003). *Military education of Ukraine: history, theory, methodology, practice: monograph*. K.: Kyiv University Publishing and Printing Center).
- Полторак, С. Т. (2018). Трансформація системи військової освіти України на шляху до досягнення стандартів НАТО. *Наука і оборона*, 2, 3–10 (Poltorak, S. T. (2018). Transformation of the military education system of Ukraine on the way to NATO standards. *Science and Defense*, 2, 3–10).
- Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору (2019): Закон України від 7 лютого 2019 року No 2680-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 9, ст. 50 (Amendments to the Constitution of Ukraine (regarding the strategic course of the state on the acquisition of full membership of Ukraine in the European Union and in the Organization of the North Atlantic Treaty (2019): Law of Ukraine of February 7, 2019 No 2680-VIII. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 9, Article 50).
- Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of March 25, 2021 "On the Strategy of Military Security of Ukraine". Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#text>).
- Сальнікова, О., Артамощенко, В. (2021). Теоретичні аспекти державного управління системою військової освіти. *Інвестиції: практика та досвід*. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2021/13.pdf (Salnikova, O., Artamoschenko, V. (2021). Theoretical aspects of public administration of military education system. *Investments: practice and experience*. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/12_2021/13.pdf).
- Сиротенко, А. М., Артамощенко, В. С. (2021). Набуття сумісності військової освіти і підготовки кадрів сил оборони на засадах якості. Національні вимоги і стандарти НАТО. *Наука і оборона*, 1, 48–53 (Syrotenko, A. M., Artamoschenko, V. S. (2021). Acquisition of compatibility of military education and preparation of personnel of defense forces on the basis of quality. NATO national requirements and standards. *Science and Defense*, 1, 48-53).
- Телелим, В., Приходько, Ю. (2013). Підготовка військових фахівців в контексті сучасних форм і видів збройної боротьби. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*, 42, 198-210 (Telelym, V., Prykhodko, Y. (2013). Training of military specialists in the context of modern forms and types of armed struggle. *Collection of scientific works of the Military Institute of Kyiv National University named after Taras Shevchenko*, 42, 198-210).
- Тичина, І. В. (2021). *Організаційно-педагогічні засади підготовки військових фахівців в Україні у 1920-1940 рр.* (дис. ... д-ра філософії: 011 Освітні, педагогічні науки). Житомир (Tychyna, I. V. (2021). *Organizational and*

- pedagogical principles of training of military specialists in Ukraine in 1920-1940* (Dis... Dr. Philosophy: 011 Educational, Pedagogical Sciences). Zhytomyr).
- Banabakova, V., Georgiev, M. (2018). Military professional forming of the cadets at Vasil Levski National Military University. In: *Proceedings of INTCESS2018 – 5th International Conference on Education and Social Sciences 5-7 February 2018*. Istanbul, Turkey. Istanbul: International Organization Center of Academic Research; pp. 462-467.
- Coanda, Henri (2008). *Air Force Academy: Strategic Plan for the period 01/07/2008 to 09/30/2012*. Brasov, Romania.
- Doktrinata za upravlenie na choveshkite resursi vav VS, obyavena s MZ No. OH-179/06.03.2013 g.* (The Doctrine for Human Resources Management in the Armed Forces, announced by the Ministry of Health № OH-179/06.03.2013).
- Ioan, S. (2009). *Motivating and effective leadership*. Romanian Military Thinking Magazine, 4.
- Natsionalna otbranitelna strategija* (2016). Sofia: Ministerstvo na otbranata. (National Defence Strategy (2016). Sofia: Ministry of Defence).
- Strategija za razvitie na sistemata za obrazovanie ikvalifikatsia na kadrovite voennosluzheshti ot vaorazhenite sili na Republika Bulgaria* (2006). Sofia: Voenno izdatelstvo. (Strategy for Development of the System for Education and Qualification of Professional Military servicemen from the Armed Forces of the Republic of Bulgaria (2006). Sofia: Military Publishing House).
- Terziev, V. (2018). Opportunities and trends in the development and the improvement processes in the Bulgarian military educational system. In: *3rd Central & Eastern European LUMEN International Conference New Approaches in Social and Humanistic Sciences. 8-10 June 2017*. Chisinau, Republic of Moldova. Iasi: LUMEN; pp. 517-528.
- Terziev, V., Banabakova, V., Georgiev, M. (2017a). Analysis and perspectives for the development of the higher education system in Bulgaria. In: *4th Central & Eastern European LUMEN International Scientific Conference on Education, Sport and Health. 29-30 September 2017*. Chisinau, Republic of Moldova. Iasi: LUMEN; pp. 259-260.
- Terziev, V., Banabakova, V., Georgiev, M. (2017b). The Development of academic membership and the development of higher education system in Bulgaria. In: *4th Central & Eastern European LUMEN International Scientific Conference on Education, Sport and Health. 29-30 September 2017*. Chisinau, Republic of Moldova. Iasi: LUMEN; pp. 261-262.

SUMMARY

Chystiakova Iryna, Sbruieva Alina, Rybalko Petro. Organizational and pedagogical foundations of higher military education development in the countries of the Black Sea region.

Recently, scientists are increasingly turning to the problem of improving the system of higher military education. Thus, such aspects of the study of higher military education came to the attention of scientists, such as: transformation of the military education system of Ukraine in the context of achieving NATO standards; organization of military education in accordance with national requirements and NATO standards; management of the military education system; professional training of military specialists; world and national trends in the development of higher military education. The article defines the organizational and pedagogical foundations of higher military education in the countries of the Black Sea region (Bulgaria, Romania, Ukraine). The

factors and circumstances that affect the formation of the security environment are clarified: globalization; crisis phenomena in the sphere of finance and economy; proliferation of weapons of mass destruction and means of their delivery; climatic, medical, demographic, environmental and energy problems; ethno-social and asymmetric risks and threats; threats to information security; countries with weak state systems; internal and regional conflicts; European and Euro-Atlantic integration; efforts of the international democratic community to maintain peace and stability. We can state with confidence that the systems of higher military education in the three countries have a lot in common, namely: the system of higher military education is a component of the national system of higher education; obtaining a higher military education is possible both in specialized institutions and in structural units of higher education institutions; educational programs comply with state and NATO standards; the system of higher military education has two educational qualification levels - bachelor's and master's.

Key words: *organizational and pedagogical foundations, higher military education, Black Sea region, Bulgaria, Romania, Ukraine, NATO.*